

شماره به پیشتر شما را بهره که میبستید ما شما را وزیر مسئول نمی گوئیم چیزی هم شما ندانیدیم آیا از اهل این وطن هم نیستید که اقدام شما چه کردید چه فکری بغض آوردید آخر تا کی بسامعه میگذرانید شما آخر هرق اسلامی دارید مگر این وطن شما نیست.

رئیس - از اینکه اظهار فرمودید که تمام بستگان خودتان را در راه ملت داده اید تماماً تشکر میکنمند اعلیحضرت همایونی هم دیروز در این باب نهایت اظهار نأسف را میکردند که مافوق نداشت امروز اقدامات لازمه میشود.

حاج محمد تقی - دیروز گفته شد که وزیرا نشسته اند و نتیجه اقدامات خود را بمجلس خواهند آورد بازم که مثل سابق وعده بروز بعد میدهند.

وزیر امور خارجه - این تلگرافاتی که من باسلامبول و سایر جاها کرده ام ملاحظه فرمائید (در این موقع ملاحظه اهمیت یاره مطالب نظار مرخص ومجلس سری گردید و پس از نیم ساعت ختم شد.)

مذاکرات روز سه شنبه ۸ شعبان دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز یکشنبه را آقا میرزا طاهر قرائت کردند.

رئیس - اول نظامنامه اساسی خوانده شود بعد شروع بمذاکرات بانک شود.

وکیل الرعایا - اگر نظامنامه بانک را بخواهید اینجا حاضر است.

رئیس - بموجب قرار داد روز سه شنبه اول باید قانون اساسی خوانده شود.

حاج سید نصر الله - همین طور که قانون اساسی خوانده شده تصحیح میشود در دفتر ضبط بشود.

(در این موقع شروع بقرائت نظامنامه اساسی شد پس از قرائت چند ماده مذاکرات لازمه بعیان آمد.)

رئیس - تلگرافی از صاحبقرانیه از طرف سپه دار رسیده است قرائت شود.

(قرائت شد باین مضمون: خدمت و کلاهی عظام مجلس هر قدر اظهار عجز و تعظم مینمایم در افتخار تشنگان و تحریک اخوان و بردن معصول و املاک و خرابی عبارات بر عرض نمیرسد در این چند روزه هر چه تلگرافات رسیده بر عرض رسانیدم همین قدر عرض میکنم که تجاوزات از حد گذشته خوب است یک نفر از طرف مجلس و یک نفر از طرف دولت و یک نفر از طرف حجج اسلام بروند و تحقیق نمایند.)

رئیس قرار اینکار داده شد جواب تلگراف را هم کردیم که فعلا بیک نفر حاکم فیراز گماشتگان جناب سپه دار برود یک نفر هم از طرف مجلس و یک نفر

هم از طرف وزیر داخله برود تحقیق نمایند تلگراف هم شده است که از هیچ طرف تخطی نکنند گفتگویی که طرفین دارند در عدلیه رسیدگی شود.

آقا میرزا عماد - بانصد نفر از خواجهاوند و پنبه اء نفر از قزوین برده اند که قتل و غارت کنند و بزور حکومت نمایند.

رئیس - آنروز هم عرض شد که مطالب باید از روی صحت رسیدگی شود با مطالب حقه شما همه همراه دارند ولی در غیر آن خیر.

آقا سید محمد مجتهد - در هر موردی که تظلم از طرفین بشود مجلس باید طوری رفتار کند که نسبت عرض هیچیک از طرفین نرود.

آقا میرزا سید محمد مجتهد - در باب پسر عباسقلی خان چون تقصیرش معلوم نشد خوب است مرخص بشود در باب رحیم خان هم خوب است بخواهد استعطاق شود اگر مرصرت مجازات شود والا چرا باید در عدلیه بماند.

رئیس - این مطلب باید در حضور و کلاهی آذربایجان مذاکره شود بینم ایشان چه میگویند امروز که حاضر نیستند باشد برای روز دیگر.

آقا سید عبداله مجتهد - در باب سالار مفهم هم چون میگوید اسباب اشتباه شده خوب است در آن باب هم رسیدگی شود بین نوشته است که من میروم اسرا را بر میگردد ام در اینصورت ماندن او فایده ندارد.

(بعضی گفتند که سالار مفهم مقصر است باید مجازات شود)

آقا سید عبداله مجتهد او تا نرود نمی تواند اسرا را استرداد نماید ضامن گرفته شود برای اینکار بعد از این بتقصیرانش هم رسیدگی خواهد شد.

رئیس - کاغذی از مشیر السلطنه وزیر داخله رسیده است که بجهت مسئله ارومی و تبادل افکار مجلسی منعقد شود که مذاکره شود حال مجلس چه صلاح می داند تمام و کلا باشند یا کمیسیون منعقد شود.

حاجی معین التجار - چه عیب دارد تمام و کلا باشند.

حاجی محمد تقی - باید مجلس عمومی منعقد باشد.

آقا میرزا محمود - بموجب نظامنامه وزرا حق دارند کمیسیون بخواهند وهم رئیس حق دارد کمیسیون معین کند.

حاج سید نصر الله - تشکیل کمیسیون برای تسهیل امر است که زود تر تمام شود و به مجلس بیاید در این صورت لازم نیست جمعیت زیاد باشد.

حاجی معین التجار - چون تمام این مردم منتظر این مسئله هستند چه عیب دارد تمام و کلا حضور داشته باشند.

محقق الدوله - کمیسیون خواسته اند بجهت مذاکرات هنوز مطالب تمام نیست که در مجلس بیاید مطرح شود.

وکیل التجار - رئیس با پانزده نفر از وکلا حق دارند کمیسیون سری تشکیل دهند حال با رئیس است ملاحظه فرمایند اگر لازم است کمیسیون

همه والا تمام و کلا حاضر باشند
آقا سید عبداله مجتهد - این ترتیب را نباید جزئی شمرد جدا از امروز باید اقدامات سخت خواست و پیش از این نباید صبر نمود.

آقا میرزا ابوالحسن خان - امروز در این موقعیکه وزرا حاضر میشوند باید حجة الاسلام هم تشریف داشته باشند تا نتیجه حاصل بشود.

رئیس - صبر تمام و کلا حاضر شوند تا وزرا بیایند و تکلیف معلوم شود (مجلس ختم شد)

مذاکرات روز سه شنبه دهم شعبان

دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات سه شنبه ۱۰ آقا سید محمد تقی قرائت کردند.

حاج سید نصر الله - تصدیق عمل کرمانشاهی ها در طهران خیلی مشکل است بر فرض بکنفر هم فرستاده شود بکرمانشاه بهتر از خود ظاهر الدوله نخواهد بود بهتر آن است که استکشاف این کار را بخود ایشان رجوع کنیم که در مانجا احقان حق بعمل آید (گفتند این دعوی نسبت به سیف الدوله است.)

حاج سید نصر الله - این عمل صلح شد بهمت هزار تومان از برای باقی امر باید در خود کرمانشاهان احقان حق بعمل آید.

(علاء الملک وزیر عدلیه کاغذی بمجلس ارسال داشتند که قرائت شد خلاصه آن این بود که

در خصوص ختم عمل حضرات کرمانشاهی ها با حاج سیف الدوله رقوم گفتگو کردم جواب دادند بنده محض رفع اتهام در دیوانخانه حاضر شدم آنچه باید بکرمانشاهی ها بگویند گفتند من هم جواب دادم در اینصورت چسرا بایند جریمه دستی بدمم وانگهی اموال آنها را در انبار گذاشته اند هیچ بآن اموال رجوع نشده تا اینکه حضرات بر سر اغباتی بر بیایند حق اینست بروند آن اموال را بردارند تا مابقی معلوم شود.)

رئیس - همه کاغذ را دادم حضرات خوانند گفتند این اموال غیر قابل بود و جناب ظهیر الدوله آنها را بین در مانده ها تقسیم کردند حالا اگر بخواهید یکی دو نفر از آنها را احضار کنید تا اظهارات خود را بگویند.

حاج ملک محمد - رجوع شود بمجلس استعطاق حاج سیف الدوله در عدلیه اگر مقصر است معلوم میشود والا فلا.

رئیس - اگر عدلیه بگوید سیف الدوله مقصر نیست دیگر حرفی هست.

حاج ملک محمد - آنوقت آنها تکیه ادعا بر آنها دارند بخواهید بیآورند.

رئیس - در وکالت شما از طرف کرمانشاهی ها حرفی نیست ولی باید از اینها تکیه اینجا هستند استفسار شود که بحکم عدلیه باین طور گفته شد قانع هستند یا خیر آنوقت مجلس طرف بشود.

آقا سید حسین - مسئله کرمانشاه چون مهم بود گفتگو شد حالا نتیجه گرفته شود و بعد از آن خوب است اجازه بفرمائید قانون اساسی خوانده شود.

مفتخر الممالک - تلگراف بار فروش قرائت میشود یا خیر؟

رئیس بلی قرائت میشود (قرائت شد خلاصه)
 آن این بود که هشت ماه قبل بوجوب نظامنامه دوفرو
 انتصاب کرده فرستادیم بعد از تجار و غیره بانستجاب
 صبح انجمن تشکیل نمودیم بعد باقرای مرضین
 اسباب اختلال انجمن فراهم آمد باتابک تلگراف
 کردیم جواب دادند که نظام السلطان مایه و انجمن
 را تشکیل میدهد باز بعد از طرف اتابک تلگراف آمد
 که ما زانرا یک ولایت است غیر از ساری جایی حق
 تشکیل انجمن ندارد فعلا هشت ماه است دربار فروش
 انجمن دایر است اگر برهم بخورد اسباب زحمت خواهد
 شد تلگرافی دیگر شمر بر همین مضامین قرائت
 شد (۰)

رئیس - لابد مجلس از تفصیل مسوق است
 و عقیده آنها این است که بار فروش اهمیتش زیادتر از
 ساری است گویا همین طور هم باشد لذا میخواهند
 انجمن دربار فروش باشد نه ساری.

آقای میرزا ظاهر - در حقیقت بعضی از چیزها اینکه
 واضح است رای گرفتن در آن غلط است ما در
 نظامنامه ایالتی ایالت یا ولایت بودن آنجا را
 نوشته ایم.

رئیس در ایالت بودن یا ولایت بودن آنجا حرفی
 نیست گفتگو در مرکز است که کجاست ؟

آقای میرزا ظاهر - یک انجمن ولایتی در
 بار فروش دایر است اگر ما زانرا ایالت است باید انجمن
 ایالتی دایر کرد باشد.

رئیس - این مسئله در مجلس گذشته است که
 چندجا ایالت است مابقی ولایت است مطلب در این
 است که مرکز ولایت بار فروش است یا ساری.

مفتخر الممالک - ما زانرا در شهرش من
 جمیع الجهات منصرف شد بیار فروش از حیث تجارت و
 روابط خارجه و توقف حکومت دربار فروش بیشتر
 است فعلا هشت ماه است که آنجا انجمن شده.

رئیس در این مدت هشت ماه از طرف اهالی ساری
 شکایت شده است یا خیر ؟

مفتخر الممالک - خیر.

رئیس - پس تلگراف در این بابتهان شده است
 این مطلب بواسطه اختلاف شیخ سلمان و دیگران
 است.

آقای میرزا فضلعلی آقا - سابق این اختلافات
 نبود فعلا گفته اند انجمن در یک جا باشد این
 اختلاف شده است مسلم بار فروش اهمیتش بیشتر
 است از ساری حتی کارگزارهای خارجه هم در
 آنجا هستند.

مفتخر الممالک - تمام اینها در بار فروش
 است.

وکیل التجار - فرمودند که در مجلس رای
 داده شده که سه چهارم ایالت است باقی ولایت چنین
 رای داده نشده است فقط رای در خصوص کیلان
 داده شده در سایر جاها رای داده نشد خوب است
 معض اینستکه اشتباه در رای پیدا نشود هر
 رای که داده شد ثبت شود تا در موقع لزوم بدان
 رجوع گردد.

آقای میرزا فضلعلی آقا در تعیین ولایت بودن
 یا ایالت بودن نباید در مجلس رای گرفته شود اینها باید
 از روی جفرایا و معنی لغوی تشخیص داده شود که کجا
 ایالت و کدام ولایت است.

آقای سید حسین - از برای ایالت ولایت یک

تعریفی در نظامنامه شده که هیچ محتاج مذاکره نیست
 و اشتباهی هم نیست اما در اینکه انجمن در بار فروش
 باشد یا ساری آنجا نظیر مرکز است که هر جا حکومت
 باشد باید انجمن آنجا باشد چون سابقا حکومت
 دوساری بود این است وزارت داخله تلگراف کرده
 که آنجا باشد حال بار فروش اهمیت دارد حکومت هم
 آنجا باشد بدیهی است که باید انجمن و حکومت در
 یکجا باشد.

رئیس - آن عنوانی که وکیل التجار کردند بلا
 جواب مانده چون جمعی شکایت کردند که لاهیجان باید
 انجمن داشته باشد و شهر بزرگی است از هر
 کس برسیدم گفتند این مسئله قطع شده و در
 مجلس رای داده شد که چند جا ایالت است و باقی ولایت
 حال معلوم میشود که این طور نیست.

مفتخر الممالک - آن روزیکه عنوان این مسئله
 شده بود غیر از کیلان ورشد گفتگویی نشده و رای
 گرفته نشد و در خصوص ما زانرا در آنجا
 گفتند که سالها ساری حاکم نشین بوده عرضی
 کنم حکومت بیشتر توقف دربار فروش دارد.

بحر العلوم - این گفتگو که شد در باب
 رشد بود که اختلافات در بین آمد مطرح مذاکره
 گردید پس از تعقیب معلوم شد که رشد و کیلان
 ولایت است دربار ما زانرا هم گفتگو شد ولی
 رای گرفته نشده اما تلگراف شد که غیر از چند
 جا همه جا ولایت است.

حاج سید نصر الله - حال این مطالب باید
 رجوع به نظامنامه بشود علاوه این انجمنها معض
 آن تشکیل شد که در اخذ ماله نظارت داشته باشند
 که حیف و میل نشود و ظلمی هم واقع نگردد
 حال هر جا حکومت است انجمن باشد والا خیر.

رئیس - تقسیم ایران یا ایالت و ولایت
 روی کاغذ آمده است و رای گرفته شده یا خیر؟ (جمعی
 گفتند خیر)

حاج سید نصر الله - این امور اعتباری است
 هر وقت بخواهند بهر طوری تقسیم نمایند میشود از
 اول ما اطلاع نداشتیم که چگونه است پس باید
 مرکز را ملاحظه کرد و انجمن باید دانست برای
 چه تشکیل میشود.

رئیس - جواب من مانده میخواهم بدانم
 این مسئله تقسیم مطرح شده یا نه گفتند (خیر)
آقای سیدعلیق - این مطلب در مجلس مذاکره
 شده چرا که حکومت کل و حکومت جزو از مرکز بود ایالت
 و هر جا حکام جزو از طرف حکومت کل برود ولایت است و
 باین ترتیب گفتند چند جا ایالت است مابقی ولایت.

آقای میرزا فضلعلی آقا - تقسیم بولایات و
 ایالات و بلوکات صحیح است و معلوم نشده است
 که کدام ایالت و کدام ولایت فقط در آخر نظام
 نامه چیزی نوشته شده و رای هم گرفته نشده هر
 وقت اختلافی پیدا شد باید رجوع بان کرد.

آقای سید محمد جعفر - اینکه وکیل التجار
 گفتند که رای در خصوص ایالت و ولایت گرفته
 نشده صحیح است فقط رای در خصوص کیلان گرفته
 شد ولی گفتگویی شد که معلوم گردید و آن
 این است که گفتند ایالت جایی است که وصت
 داشته باشد که از مرکز آن تا توابع هرگز مسافت
 زیاد باشد اگر اینطور باشد فقط ایالت همان چهار

جاست .
حاجی شیخ محمود - مطلب عقلی نیست
 هر طور قراردادند همان است .

آقای میرزا ظاهر - مطابق تعریفی که در نظامنامه
 از برای ایالت و ولایت شده باید هر جا مطابق با
 تعریف ایالتی است ایالت باشد و هر جا منطبق با تعریف
 ولایتی است ولایت باشد .

وکیل التجار - تعریفی از برای ایالت و
 ولایت شده ولی تعیین محل نشده باید نظامنامه را
 آورد و از روی آن تعیین کرد.

آقای میرزا محمود خوانساری - گویا
 از موضوع خارج شدیم موضوع ما این بود که ساری
 انجمن داشته باشد یا بار فروش خوب است در همین
 مطلب گفتگو شود و ختم شود.

وکیل الرعایا - در مجلس یک رای داده
 شد که کیلان ولایت است در خصوص باقی صحبت
 نشد اگر باید مذاکره شود خوب است بنظامنامه
 رجوع گردد.

رئیس - ولایت بودن کیلان در مجلس
 ختم شد.

وکیل الرعایا - بلی
 (در اینموقع حاج امام جمعه وارد شدند و
 رئیس اظهار فرمودند که مجلس از تشریف
 آوردن شما نهایت اظهار امتنان را می نماید)

صنیع الدوله - گویا این صدا از تمام ولایات
 بلند شود شاید قم هم بیک ملاحظه در این خیال
 بیفتد خوب است حالا برطبق نظامنامه معین شود
 که کجا ایالت است و کجا ولایت و یک دفعه کار
 تمام شود.

حاج سید نصر الله - باید فهمید که انجمن
 کجا باید بشود در هر جایی که اخذ مالیات میشود باید
 باشد انجمن برای نظارت ماله است .

احسن الدوله - چون هیچکدام ما از
 جفرایای مملکت خودمان اطلاع نداریم خوبست بهمان
 ترتیب قدیم که آذربایجان و کرمان و فارس و خراسان
 را ایالت میگفتند همینطور قرار بدهید و مابقی را بگوئیم
 ولایت است.

حاج سید نصر الله - اگر این یک کله
 تصریح بشود کار تمام است آیا این انجمن کجا
 باید تشکیل شود غیر از اینکه هر جا وصول و ایصال
 مالیات میشود و مرکز حکومت است در جای دیگر هم
 مگر باید تشکیل شود .

حاج سید عبدالحسن شهبهالی - چون
 امر ایالت یا ولایت بودن مهم است خوب است این
 کار را ختم کنیم که یک انجمنی تشکیل شود و این
 امر را بوجه سهل تعقیب کرده بنویسند و رفع این
 اختلاف بشود .

حاج سید مرتضی - مطلب در این است که
 انجمن نباید باشد اگر انجمن اسباب رفاهیت مردم
 است که بسیار خوب همه جا باشد والا هیچ جا نباشد .
عمادالحکما - بر طبق تاریخ معانی را که
 از سابق مملکت میگفتند حالا ایالت است با اینکه
 ما زانرا در حسب تاریخ ایالت است نمیدانم چه شده
 است که حالا از میان رفته و ولایت شده .

عمادالحکما - چنانچه آقا فرمودند هر جا که
 وصول و ایصال مالیات میشود انجمن باشد در این

صورت آذربایجان هم ولایت میشود زیرا که تمام مالیات در تبریز گرفته میشود تعریف همان است که آقا میرزا ظاهر گفتند آنوقت مازندران و غیره هم ایالت میشود این انجمنها باید در امر حکومت نظارت داشته باشند که در هر جا حکومت جزو هست مواظب باشند

دبیر رسالت - اینکه گفته شد که عمل کلان گذشته است آیا به بینیم اگر راهی بیخط داده شد بر پشت دارد یا خیر من عرضی در رشت ندارم ولی لاهیجان اهمیت دارد .

رئیس - من یک ساعت با کبلائیها گفتگو کردم قرار شد عصر بیایند اینجا عمل آنها تمام شود بطوریکه مجلس رای داده اما در خصوص ایالت ولایت بودن یک ضروری بملت وارد می آید نمی شود موجب فرما نظرمای خراسان را به حاکم مازندران داد پس باید این ملاحظه را هم کرده مال ملت است .

آقا میرزا ظاهر - بعدها خوب است راهی که در مجلس داده میشود قبل از وقت قدری در آن تفکر شود بعد رای داده شود .

حاج امام جمعه - یک دهمه یک چیزی را مردم از برای خودشان صلاح میدانند و یکدهمه هم ما یک چیزی را از برای آنها صلاح میدانیم حال از اطراف می نویسند فلان جا ایالت باشد این صلاح دید خودشان است ولی صلاح دید ما مقدم است بر صلاح دید آنها ما را منتخب کرده اند بجهت همین مطالب شما میدانید یک ماه من فریاد کردم که نظامنامه انجمنهای ایالتی را که مینویسید همین کنید کجا ایالت است و کجا ولایت تا این مفاسد بروز نکنند در اینصورت اگر یک جا اذن داده شود فردا از همه جا صدا بلند میشود آنروز که گفتگو شد گمان این است که مینماید که چهار جا ایالت است مابقی ولایت حالا نمیدانم چه ملاحظه آقا میرزا ظاهر میکنند که رای داده نشد .

آقا سید حسین - آنروز بعد از آن همه مذاکرات یک تلگرافی از طرف مجلس بشام ولایات ششوب است آن تلگراف را بیاورند بخوانند تا اول کلانترشان بیاید و دیگر این مذاکرات نشود .

رئیس - این تلگراف شد ؟ جمعی گفتند ما اطلاع نداریم ؟

آقا سید حسین - من نمیگویم رای داده شد میگویم این تلگراف را بخواهید به بینید شده یا خیر و نیز این مسئله را در یک کمیسیون گفتگو کرده ختم نمائید و روی کاغذ بیاورید تا ختم شود .

آقا میرزا فضلعلی آقا - تحال هر چه از مجلس در جواب کاغذ ها و تلگرافات میرفت نمیشود بگویند تمام رای مجلس بوده بعد از این باید یک فراری داده شود که اسباب اشتباه نگردد .

بحر العلوم - در مجلس معلوم شد که ایالت چهار تا است از این جهت تلگراف کردند ولی رای نگرفتند .

حاج امام جمعه - این مسئله در مجلس مطرح شد که به بینیم ایالت چند جا است و ولایت کجا است چهار جا را گفتند که ایالت است و مابقی ولایت .

اسدالله میرزا - اینجا مطالب متضاد گفته میشود کیلالتجار بگوید با اینجانبین گفتگویی

دوایی گرفته نشده بنده آنروز در اینجا نبودم ولی گویا گفته شده بود که چهار جا ایالت است ما بقی ولایات اگر رای گرفته نشده نمیدانم این تقسیم خیلی صحیح است و مکرر هم عرض کردم .

رئیس - چون مسئله محل اختلاف است گفتگو شود و ختم گردد .

وکیل التجار - رئیس سئوال فرمودند که در این خصوص رای گرفته شده یا نه این بود که بنده عرض کردم والا در مطلبی که مجلس مصالحت بینی بکند بنده موافق هستم ولی یک وقت مسئله رای است این بود که عرض کردم رای گرفته نشده فقط در یک کبلائی رای گرفته شده بود .

رئیس - پس خوب است رای گرفته شود که چهار جا ایالت است و مابقی ولایت .

آقا سید محمد جعفر - اگر نباشد که ایالت ولایت معین و تقسیم شود باید از روی تحقیق باشد که دیگر مختلط بهم نگردد .

حاج سید عبدالحسین شهبانی - هر گاه یک مطلبی مطرح شود و مطلب دیگر در میان بیاید مطلب اول مجمل میماند و بعد مطرح میشود همان قدر صرف وقت می شود در این مسئله همانطور که گفته شد صحبت بپایان آمد ولی قطع نشد پس حالا رای گرفته شود .

آقا میرزا علیقلی - میزان از برای ولایت بودن و ایالت بودن چیست ؟

خیاط باشی - میخواهم بدانیم اهمیت کبلائی بیشتر است یا مازندران اگر مازندران ایالت باشد کبلائی بطریق اولی باید ایالت باشد .

وکیل التجار - در این تقسیم معال با ایالت و ولایت خوب است که مردمان عالم بجزرافا بدو آاز روی علم تقسیم بکنند بعد مجلس رای بدهد .

اسدالله میرزا - ما دو تقسیم داریم یکی طبیعی یکی سیاسی همان است که آقا میر عماد گفتند اما سیاسی آن طور نیست که اخلاق و تجارت آنجا ملاحظه شود بلکه باید ملاحظه شود که بچه نحو امور سیاسی بهتر پیشرفت میکند .

حاج سید عبدالحسین شهبانی - این رای که ما میگوئیم بجهت اصلاح سیاسیات مملکت است نه از روی جغرافیا که محتاج بباحث باشد فقط نظر ما باید اصلاح سیاسی باشد که چند جا صلاح است ایالت باشد و چند جا ولایت باشد و باین اندازه هم مذاکره شد .

رئیس - پس رای گرفته شود که چهار جا ایالت است و مابقی ولایت .

وکیل التجار - توضیح میخواهم پس از رای گرفتن ترتیب انجمنها همان ترتیب نظامنامه است یا تغییر میکند .

رئیس - در آن ماده مذاکره میشود (رای گرفته با اکثریت معین شد که چهار جا ایالت است مابقی ولایت) (آذربایجان) (فارس) (حکمران) (خراسان)

آقا شیخ یوسف - از چیزهای لازم این است که باید بهمه جا اطلاع داده شود که کجا ایالت است و کجا ولایت .

مفتخر الممالک - جواب مازندران بیا چه شد ؟ **رئیس** - گفتگوی آنها بواسطه اختلاف دو

نفر است در طی باین مطلب ندارد .

آقا سید حسن - نظامنامه ولایات و ایالات و وزارت داخله داده شده خوب است تکلیف انجمنها هم معلوم شود .

مفتخر الممالک - تکلیف با فروش چیست انجمن در ساری باشد یا در بازنوروش ؟

رئیس - در این خصوص تا حال شکایتی از ساری نشده است .

آقا شیخ یوسف - گفتند از ساری شکایت نشده حالا دیگر کار گذشته از این است که مازندران ولایت است و حق انجمن ولایتی در مرکز دارد و در سایر جاها باید بلدی باشد .

مفتخر الممالک - صحیح است ولی تکلیف بازنوروش چیست ؟

آقا سید محمد تقی - عیال با آنها جواب داده شده که انجمن با فروش برهم بخورد و نه در ساری تشکیل شود تا تکلیف معلوم شود .

رئیس - چیزی وزارت داخله نوشته شود که عیال بکند و تلگرافی بشود حکومت که انجمن با فروش برقرار باشد و در ساری هم تشکیل نشود تا تکلیف معلوم شود (لازمه از طرف ناظم انجمن آذربایجان رسیده بود مشر بر اینکه محض اظهار و ابراز عرایضی که نمایندگان انجمنها راحت است انجمن مرکزی استند اما میشود که بطیحا اجازه ورود از برای این عده جمعیت که متجاوز از یکصد نفر هستند داده شود و نیز اطانی مهیا گردد که در آن آسایش نموده تا مقاصد آنان انجام پذیرد .)

آقا سید محمد تقی - این لازمه را مردمان محترم نوشته اند باید اجازه داده شود .

حاج سید نصر الله - اگر نهرست مقاصد خود را میداند شاید بدون تعصن اصلاح میشد اگر هم طول میکشد بیایند تا انجام بگیرد .

رئیس - همینطور که گفته شد بیایند و از آنها پذیرائی شود و چند نفر از کلین آنها بیایند مقاصد خود را بگویند .

آقا میرزا سید علیقلی - بیایند مطالب خودشان را اظهار بکنند ولی تعصن نشوند .

رئیس - در باب کرمانشاهی ها گفتگو شد که چه باید کرد (عرضه از آنها رسیده بود قرار شد مشر بود بر اینکه اصتعا قاتی که از ایشار با سیف الدوله در وزارت عدلیه شده بخواهید تا نقص یا عدم آن معلوم شود و احقاق حق گردد در خصوص سایر محرکین حاضر شوند در اینجا تا گفتگو شود .

صدر نظری - سیف الدوله از برای حکومت رفت حکومت ضامن امنیت است چرا آنها را حفظ نکرد .

وکیل الرعایا سیف الدوله خودش نچاییده ولی مسئول است که چرا آنها را حفظ نکرد از اینکه وزیر عدلیه برود بمنزل او احترام بتقصیر کند مسلماً نخواهد کرد باید او با بصیرت که طرف اوست در حکمه با تساوی معاکه شوند تا احقاق حق شود .

آقا میرزا سید علیقلی - بوجوب لازمه آنها باید احتیاطات خوانده شود تا مطلب معلوم گردد .

رئیس - صحیح است ولی بعضی اطلاعات از خارج گفته شد که این صحبت به بیان آمد.

حاجی محمد تقی شاهرودی - اگر آن ورقه آخری استنطاق آورده شود معلوم میشود که مقصر هست یا نیست .

رئیس - سابقاً گفتیم باز هم میگویم اگر وزیر عدلیه بگوید که آنچه من استنباط کردم سیف الدوله مقصر نیست دیگر حرفی هست یا خیر ؟
حاج ملک محمد - وزیر عدلیه حاکم قضیه زود عدالت السلطنه با چند نفر از وکلا رسیدگی کردند آنها را بخواهند از روی استنطاقی که شده است اگر تقصیر او مدلل نشد که هیچ .

وکیل الرعایا - بنده نمیگویم که حاج سیف الدوله مقصر است همین قدر میگویم از ما کم بود و ضامن امنیت است باید مال غارت شده را از هر کسی میداند بگیرد و مسترد نماید .

دبیر رسائل - تمام این تحقیقات در دیوانخانه شده است آنها را بخواهید رسیدگی نمائید .

رئیس - پس باشد برای عصر تمام آقایان حاضر شده نیم ساعت اوقات خود را صرف این کار کرده ختم نمائید .

آقای میرزا محمود خوافساری - در حضور تمام وکلا انعام عمل مشکل است خوب است ائیل کمیونی تشکیل شده و رسیدگی نمایند بعد به مجلس بیاید .

حاج امین الضرب - اول راپورت وزارت عدلیه را بخواهید بعد این اشخاص را احصار فرمائید .

حاج امام جمعه - این مسائلی که در مجلس گفتگو میشود یا طرف دارد یا ندارد اگر مثل سئله ایالت یا ولایت بودن است که طرف ندارد مجلس رأی می دهد عیب ندارد اما اگر طرف دارد مجلس نباید دخالت کنند این کار با عدلیه است بر فرض مجلس بخواهد رسیدگی کند طرف که حاضر نیست .

حاج ملک محمد - تمام این تحقیقات شده و نوشته شده است .

حاج امام جمعه - در این که مجال کرمانشاهی ها غارت شده است حرفی نیست ولی مجلس باید حرف طرفین را به بیند تا رأی بدهد
آقای شیخ یوسف - چون ما عدلیه صحیح نداریم این که جناب ظهیر الدوله تلگراف کرده اند که حاج سیف الدوله مقصر است اگر مجلس رسیدگی نکند حق کرمانشاهی ها از بین میرود

آقای میرزا ابوالحسن خان - اگر ما عدلیه داریم این حرف ها فائده ندارد اگر مجلس عدلیه را صحیح نمی داند چرا عدلیه را صحیح نمیکنند باید راپورت را با رئیس کمیسیون خواست و رسیدگی کرد
در این باب مذاکرات زیاد بیان آمد بالاخره نتیجه این شد که استنطاقها خواسته شود و رسیدگی شود در این موقع تلگرافی از سوی آقایان محمد امین آقا سیدالاسلام پسر حاج امام جمعه مخابره کرده بودند رات شده ( )
از خوی - بعد از عرض دعا بونی الحمد لله

از توجهات حضرتعالی ما ها هنوز عموماً سلاطت ولی از تمذیبات فوق العاده خوانین مساکو ولایت یکدفعه آتش گرفته همه میسوزد خداوند ایشان را سرنگون فرماید توفیق که اهالی ولایت از مرام عالی دارند این است که سهام است در میان آتش مانده سه هزار تومان پول تلگراف داده پس چرا تا بحال توجهی برای ما نفرموده اند جنازه های شهدا قریب دوست نفر بیش آفتاب افتاده تفصیل کتباً عرض میشود خاطر میارند از اما آسوده دارید دعا گو محمد امین ،

حاج امام جمعه - اینکه نوشته اند ما سلاطت هستیم مقصود شان این است که دور حیاط ما را احاطه نکرده اند من این را نمیگویم محض اینکه خوی ولایت من است خدا شاهد است تمام اهالی خوی مردمان صحیح هستند شما ملاحظه نمائید که این چه قدر سخت است دو دست نفر خوش واقربای آنها جسدشان وسط بیابان افتاده باشد و کسی نتواند برود جسد آنها را بردارد چند مرتبه از من گله کرده اند بخالشان از دست ما کاری ساخته است نمیدانند که بهزار گفت ما هیچ فائده مرتب نخواهد شد تا یک برادری و اتحاد ما بین ما احداث نشود کار ماهمین طور خواهد بود نمیدانم این اشخاصی که استبداد بفرج میدهند اباز اهل این مملکت نیستند آخر تا کی تا چند این اغتشاش باید باشد و کسی در فکر علاج آن نباشد .

« هیئت وکلا در این موقع اظهارات کرده مذاکرات زیاد بیان آمد »

حاجی محمد آقا - این فتنه و آشوب اول از آذربایجان بروز کرد ما هم گامگاهی جوش و خروش میگردیم وکلا هم قدری ما را ساکت میکردند باز همان طور میماند تا حالا که کار با اینجا کشیده میگویند قشون نداریم پول نداریم و میگویم هم پول داریم هم قشون داریم نمیخواهند اقدام کنند برادران ما را میکشند خواهران ما را اسیر میکنند گریان طوار است پس ما هم برویم کشته شویم .

آقای سید محمد جعفر - تقصیر از چند ناحیه صادر شده است من نمیگویم دولت در همه جا جلو گیری نماید ولی اگر اول از یک دو موضوع جلو گیری کرده بود حالا این طور نمیشد حالا هم اگر اقدام کنند بهتر از فردا است مجلس هم مهر رانی را که داد جداً باید مطالبه نماید .

آقای میرزا سید محمد مجتهد - از برای رفع این اغتشاشات پول لازم است علاج آنی که باید بشود از سی کرور اهالی ایران ده کرور آن استطاعت آنها دارند که هر کدام نفری یک تومان یا پنجهزار بدهند باید اعلان کرد که از روی میل همه بدهند آن ترتیب را کرده اند سایر وکلا همگی متفق شده که بهمین ترتیب رفتار نمایند خوبست .

آقای سید عبداللّه مجتهد - پسر روز و زرا گفتند در خزینه اشرفی هست باید در آورد و به قشون داد آیا خبری از آنها رسیده است .

رئیس - هنوز خبر نویسه اگر لازم است آنها را بخواهیم و گفتگو کنیم .

آقای سید عبداللّه مجتهد - بی باید خواست تا تکلیف معلوم شود .

حاج امام جمعه - درسته ۱۳۱۲ که بنده باسلامبول وارد شدم در روزنامه اختراعاتی مخصوصاً از برای جمع آوری امانه شده بود حالاً هم در اینجا

مردم را بردو طبقه کنند يك طبقه متمولین و يك طبقه اواسط الناس و بهمین ترتیب شروع کنند ولایات را هم تشویق کنند که زودتر اینکار را انجام بگیرد (لائحه از طرف انجمن اصناف عرض شده بود مشعر بر اینکه اگر ارا در اهمیت تشکیل و ترتیب قوه دفاعیه در مقابل مضاطر اینکه امروزه رو آورده اخطار کرده ایم و تا اکنون از طرف دولت هیچ اقدامی نشده است تا اکنون که ناپره فساد در همه جا شعله ور شده است مستعدی هستیم طوری شود که ابواب آسودگی برادران دینی ما فراهم آمده تا ما هم آسوده شویم مطلب دیگر چنانچه اجازه فرمائید در روز هفدهم این ماه که روز اعطای مشروطیت است طبقات ناس از شاهزادگان و رجال و تجار و غیره در عمارت بهارستان جمع شده تجدید اخوت و برادری کنند و از روی صدق عقد اتحاد بندهند .

آقای سید عبداللّه مجتهد - این ترتیب خیلی خوب است هر چه زودتر این مجلس افتتاح شود بهتر است (دستخط تلگرافی از طرف اهالی به حضرت همایونی رسیده بوده مشعر بر اینکه رئیس مجلس بجهت مسئله لازم سر حدی حاضر شوند در اینکه شخصی رئیس تنها برزند یا با عده از وکلا گفتگو شد بالاخره قرار شد که تنها برزند .)

معقق الدوله که برای پذیرائی نمایندگان انجمن ها مامور شده بودند آمدند و اظهار داشتند که کمال پذیرائی از آنها شده آمدند در عمارت حوض خانه و قرار شد عریش خودشان را بنویسند ولی گویا خیال ماندن دارند .

نمایندگان انجمنها اظهارات خود را در ضمن لائحه مرور داشتند که فرائض خلاصه آن این بود که گزارش ملت استعدای جلو گیری از اغتشاشات را از دولت کرده و تا اکنون هیچ اقدامی نشده نتیجه این تسامح همان شده که سی بنییم ارومی بدست خارج افتاده و خوی و ما کو را اقبال الهلعه قتل و غارت کرده اینک استدعای ما این است که يك مجلس عمومی بشود و نتیجه اتحاد بدست آید و دیگر اقدامات دولت معلوم گردد و موجبات آسایش همه فراهم آید ملت در هر گونه اقدامی حاضر است و از دادن مال و جان و اهل و عیال در حفظ آب و خاک خود کوتاهی ندارد هر گاه اقدام نمیشود اطلاع بملت بدهند که تکلیف خود را بداند نمایندگانی که این لایحه را آورده بودند گفتند این هیئت میگویند که ما از اینجا خارج نخواهیم شد تا مقاصد ما حاصل شود .

رئیس - الان که بحضور همایونی مشرف میشود همین لایحه را بخواند و بیرون جواب خواهم آورد .

مذاکرات روز شنبه ۱۴ شعبان

دارالشورای ملی

خلاصه مذاکرات روز پنجشنبه ۱۰ را آقا سید محمد تقی قرائت کردند .

رئیس - خلاصه مذاکرات حضور همایونی این شد که در اصلاح امورات اقدام فوری بعمل آید از قرار امروز تمام امرا و وزراء در دربار جمع خواهند شد و انشاءالله امید داریم اخبار مسرت انگیز در عصر واصل گردد .

آقای میرزا محمود - تلگرافی که راجع به سرحد بود خوب است قرائت شود تا مستحضر شویم .

رئیس - آن تلگراف در دست جناب سیدالدوله است درباره اخبارات خوش دیگر هم دارد خودشان